

Makale Geliş | Received: 04.02.2022
Makale Kabul | Accepted: 15.07.2022
Yayın Tarihi | Publication Date: 30.09.2022
DOI: 10.20981/kaygi.1134934

Hatice FAKİOĞLU BAĞCI

Dr. | Dr

İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, İstanbul, TR
Istanbul Medeniyet University, Faculty of Educational Sciences, Basic Education, Istanbul, TR
ORCID: 0000-0002-9901-3850
hatice.fakioglu@medeniyet.edu.tr

Dönüşümün İmkânı Olarak Tecrübe: Dewey ve Gadamer'in Bakış Açılılarıyla¹

Öz: Bu çalışmanın amacı, tecrübe kavramını insanın dönüşümü çerçevesinde ele almaktır. Bu amaç doğrultusunda tecrübenin sözlük anlamından başlamak üzere onun çeşitli anlamlarına yer verilmektedir. Amerikalı eğitim filozofu John Dewey ve Alman filozof Hans-Georg Gadamer'in düşüncelerinden hareketle tecrübenin insanın dönüşümünün bir imkânı olduğu tezi ileri sürülmektedir. Günümüzde eğitim kavramının insanın aydınlanarak hakiki bir şekilde dönüşmesi şeklindeki tanımı dikkate alındığında insanın tecrübeleri yoluyla dönüşümünün eğitimsel bir tarafı olduğu aşikârdır. Eğitim, sürekli yolda olmak ise tecrübeler, insanın yolda dönüştürerek devam etmesine imkân tanınması açısından önem arz etmektedir. Bu çalışmada tecrübe kavramı eğitim felsefesi ve din eğitimi açılarından ele alınmakta ve onun insanın dönüşümünde bir imkân olarak nasıl işlerlik kazandığı açıklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim Felsefesi, Din Eğitimi, Dönüşüm, İmkân, Tecrübe, John Dewey, Hans-Georg Gadamer.

Experience As an Opportunity for Transformation: The Perspectives of Dewey and Gadamer

Abstract: The aim of this study is to address the concept of experience within the context of human transformation. For this purpose, the study addresses the various meanings of experience, starting with its dictionary definition. Based on the thoughts of the American educational philosopher John Dewey and the German philosopher Hans-Georg Gadamer, this study puts forward that experience is an opportunity for human transformation. Considering the fact that the concept of education is

¹ Bu makale yazarın *Dewey ve Gadamer'in "Tecrübe" Anlayışlarının Din Eğitimi Açısından Felsefi Olarak İncelenmesi* başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

currently defined as the true transformation of human through enlightenment, human transformation through experiences obviously has an educational aspect. If education is to be constantly on the path, experiences are important in terms of allowing people to navigate this path by transforming. This study discusses the concept of experience in regard to philosophy of education and religious education and explains how experience gains functionality as a possibility of human transformation.

Keywords: Philosophy of Education, Religious Education, Transformation, Opportunity, Experience, John Dewey, Hans-Georg Gadamer.

Giriş

İnsan çeşitli şekillerde ve vasıtalarla değişip dönüşebilen bir varlıktır. Bu vasıtalarından biri de insanın yaşadığı tecrübelerdir. Bu çalışmada Amerikalı eğitim filozofu John Dewey (1859-1952) ve Alman filozof Hans-Georg Gadamer'in (1900-2002) tecrübe anlayışlarından hareketle *tecrübenin insanın dönüşümünde bir imkân olduğu* tezi savunulacaktır. Onların tecrübe anlayışlarına geçmeden önce, dayandıkları felsefi gelenekler ve kendilerine mahsus felsefeleri hakkında biraz bilgi vermek faydalı olacaktır.

Son iki yüzyıldaki Batı felsefesine bakıldığında, genel olarak iki ana çizginin hâkim olduğu görülmektedir. Bunlardan birincisi, Aydınlanma düşüncesinin temel kabullerini benimseyen analitik felsefe, ikincisi ise bu düşünceyi bazı noktalarda eleştirerek ona muhalefet eden Kıta Avrupası felsefesidir (Küçükalp & Cevizci 2014: 175-176). Bu tasnife rağmen iki felsefi gelenek arasında keskin bir ayırım yapmak güçtür ve bazı konularda örtüşmelerin olması olağandır. Söz konusu iki filozofun fikirleri incelendiğinde Dewey'in felsefesinin analitik felsefe içinde kabul edilen *pragmatizmle*, Gadamer'inin ise Kıta Avrupası felsefesi içinde kabul edilen *hermenötik gelenekle* ilişkili olduğu görülür.

Dewey'in *pragmatizmi* ve *natüralizmi* sentezleyen kendine mahsus felsefesi için genellikle *pragmatik natüralizm* ifadesi kullanılmaktadır. Felsefenin birçok alanıyla ilgilenmesine ve eser vermesine rağmen, onun en çok önem verdiği alan

eğitim felsefesi olmuştur (Noddings 2017: 25-26). Ona göre felsefe, eğitimle ilgili genel bir kuram, eğitim ise felsefi görüşlerin uygulandığı ve test edildiği bir sahadır. Öyleyse eğitim felsefesi, insanın çağdaş yaşamda karşılaştığı problemlere çözüm formülleri üretmeye çalışan bir alan olmalıdır (Dewey 1954: 383-386).

Hermenötik geleneğin önemli isimlerinden olan Gadamer ise, *felsefi hermenötiği* ilk olarak geliştiren filozoflardan kabul edilir (Porter & Robinson 2011: 10). Felsefi hermenötik temelde şunu sorgular: Dünyayla ilgili her türlü anlama nasıl meydana gelir? (Gadamer 1977: 18). Bu felsefenin hareket noktası ise “anlamanın ancak anlayanın özgül tasarımıyla devreye sokmasıyla mümkün olacağı olgusu”dur. Yani anlama, anlayan kişinin kendine özgü yorumunu içerir (Gadamer 1995: 23).

Görüldüğü üzere Dewey ve Gadamer, birbirlerine oldukça uzak gibi duran felsefi ekollerden gelmekte ve odak konuları farklılık arz etmektedir. Bu farklılıklara rağmen ortak konuları da bulunmaktadır. Bunlardan biri “tecrübe” kavramına ilişkin fikirleridir. Tecrübeye dair yaklaşımları büyük oranda farklı olsa da her iki filozof tecrübenin insanı olduğu yerden farklı bir yere taşıyarak onu dönüştüren bir faktör oluşunda hemfikirdirler.

1. Tecrübenin Sözlük Anlamları

Bu çalışmanın temel kavramı olan “tecrübe” Arapça asıllı bir kelimedir. Aslı ise *تَجْرِبٌ* veya *تَجْرِبَةٌ* olup *جَرَبَ* kökünden gelmektedir. *جَرَبَ* kökü uyuz olmak anlamına gelmektedir. Bu fiilin tef'il babındaki malum-mazi şekli *جَرَّبَ* 'dir. *جَرَّبَ* fiilinin klasik Arapça sözlüklerdeki karşılığı ise *اِحْتَبَرَ* yani denemek/sınamaktır (İbn Manzûr, 259-261; Zebidi 1975: 145-153). Bu fiilin masterlarından biri olan *تَجْرِبٌ* deneme, test, tecrübe etme, dert, keder anlamına; bir diğer masterı olan *تَجْرِبَةٌ* ise bir şeyi sürekli tekrar ederek sınamak manasına gelmektedir (Mutçalı 1995: 111). Tecrübe kelimesinin asılları olan bu masterlar, tef'il babının 7 masterından ikisidir. Burada tef'il babının bir özelliğine dikkat çekmek gerekirse, Arapça'da

tefil babının binası teksirdir yani bu bab teksir için kullanılır. Daha açık bir ifadeyle bir işin çok kez, aşırı, kuvvetli ve şiddetli yapıldığını bildirir (Çörtü 2003: 69). Tecrübe kelimesinin bu babdan gelmesi, *tekrarın* ve *etkilenmenin* tecrübeye içkin olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Tecrübenin terim anlamına gelecek olursak, Türkçe sözlüklerde bu kavram için şöyle tanımlamalar bulunmaktadır: “Uygulama, faaliyet, çalışma, gezme ve yaşama yoluyla kazanılmış birikim, kapasite” (Cevizci 2003: 383); “karşılaşılan çeşitli olaylardan elde edilen görgü, olayların insana kazandırdığı olgunluk.” (Ayverdi 2005: 3072). Görüldüğü üzere tecrübe, insanın belli eylemler ya da çeşitli olaylardan elde etmiş olduğu bir birikimi, görgüyü ve olgunluğu içerir. Bu birikim, görgü ve olgunluk çok sayıda *tekrarlanan* eylem veya olay yoluyla elde edilebildiği gibi, tek seferde gerçekleşen *etkili* bir hadise ile de kazanılabilir. Burada bir hususa dikkat etmek gerekir ki, tecrübe bu tekrarlanan ya da tek seferde gerçekleşen eylemin veya olayın kendisinden ibaret değildir, fakat ondan bağımsız bir şey de değildir. O halde tecrübe nedir?

Tecrübenin kelime karşılığı olarak *bilimsel deney* ve *deneyim* kavramları da kullanılmaktadır (Mutçalı 1995: 111; Skirbekk & Gilje 2014: 209-210). Sözelimi tecrübe için yapılan şu tanımlama tam olarak *deney* kavramına karşılık gelmektedir: “*Nedensellik (illiyet, sebep-sonuç) ilişkilerini müşahade etmek veya bir hipotezin doğru olup olmadığını anlamak için, bir fenomeni, belirli şartlar içinde, meydana getirmek (yapılan tecrübe)*” (Foulquiê 1994: 490). Oysa bilimsel bir etkinlik olarak deneyde nesnellik söz konusu iken, tecrübeye öznellik ağır basmaktadır. Bununla birlikte ileride üzerinde durulacağı gibi tecrübe kavramı, bilimsel bir faaliyet olan deneye indirgenemeyecek kadar komplekstir.

Tecrübenin karşılığı olarak kullanılan bir diğer kavram, *deneyimdir*. Sözlükte *deneyim* şöyle tanımlanmaktadır: “Bir nesneye dokunduğumuz, bir yemekten tat aldığımız, bir melodiyi dinlediğimiz, bir bulantı yaşadığımız zaman, söz konusu olan edim ve içerik” (Cevizci 2015: 116). Buna benzer bir tanım ise

şöyledir: “Genel olarak özneye dış dünyadaki varlıklar arasındaki bağıntı ya da karşılıklı etki ne salt öznel ne de salt nesnel olan bir şey olarak, canlı organizma ile çevresi arasındaki ilişki” (Cevizci 2003: 99). Bu iki tanımdan hareketle deneyimin, insanın herhangi bir şey ile teması ve ilişkisi anlamına geldiği söylenebilir.

Oysa insanın herhangi bir şeyle yalnızca teması ve ilişkisi, tecrübe değildir. Tecrübe, insanın bu temastan ve etkileşimden çıkardığı anlamdır (Vergote 1997: 126-127). Daha açık bir deyişle, insanın gerçek bir şeyle doğrudan doğruya kurduğu ilişki sonucu elde ettiği bilgi ve anlayışlar, tecrübe denilen şeye varlık verirler (Hökelekli 2005: 123). O halde tecrübe, *deneyimi* de kapsayan daha geniş bir kavramdır.

Özetlemek gerekirse, tecrübe için *deney* ve *deneyim* kavramları kullanılsa da derinlemesine bir analiz yapıldığında, tecrübenin bu iki kavramın işaret ettiği manaları içermekle birlikte onlardan daha geniş bir anlam skalasına sahip olduğu görülmektedir.

2. Etkileşimin Bir Sonucu Olarak Tecrübe

Bu kısımda Dewey ve Gadamer'in tecrübenin mahiyetine dair fikirlerinden yola çıkılarak kavramsal bir analiz yapılacaktır. İlk Dewey'den başlamak gerekirse, ona göre tecrübe (experience), insanın çevresiyle kurduğu etkileşimden ibaret değildir. Gerçek anlamda tecrübe, insanın bu etkileşimden çıkardığı anlamlı sonuçtur. Daha açık bir ifadeyle, tecrübe, insanla çevresi arasındaki etkileşimin kapsam ve içeriğini anlamaktır (Dewey 1980: 43-44; Türer 2009: 43; Eroğlu 2011:33-34). Bu noktada Dewey, tecrübenin doğasını daha iyi açıklamak için onu meydana getiren aktif-pasif öğelerden ve bunlar arasındaki bağlantılardan söz eder. Ona göre bir şeyi *denemek* ya da *yapmak*, tecrübenin aktif bir öğesidir, bu yapmanın sonuçlarına *maruz kalmak* ise tecrübenin pasif bir öğesidir. Tek başına *yapma* ya da *maruz kalma* tecrübe değildir. Tecrübe, bu yapmanın ve maruz kalmanın özgün bir birleşimidir. Burada Dewey, bir çocuğun elini ateşe değdirmesi

örneği üzerinden konuyu detaylandırır. Ona göre bir çocuğun elini ateşe değdirmesi, tecrübenin sadece aktif bir ögesidir. Bu eylemden sonra çocuk acı duyarsa yani yaptığı şeyin sonucuna maruz kalırsa, o zaman tecrübenin pasif ögesi de gerçekleşmiş olur. Çocuk, acı duyma hadisesinden sonra elini ateşten çekerse, o zaman elini ateşe değdirme ve acı çekme arasındaki ilişkiyi kavramış olur ve *tecrübe* denen şey oluşur (Dewey 1954: 163-164).

Tecrübeye dair benzer bir yorum Gadamer'de de görülmektedir. Ona göre tecrübenin (Erlebnis), iki önemli özelliği vardır. Birinci özellik, *dolaysızlık* yani "bir şey vuku bulurken hâlâ hayatta olmak" demektir. Daha açık bir ifadeyle, tecrübenin dolaysız olması ile kast edilen, bir şey olurken insanın bizzat orada olması" ve "iştirak etmesi"dir. Diğer bir deyişle, tecrübe edilen şey, bizzat kişinin kendisi tarafından yaşanmıştır. İkinci özellik ise, bu dolaysızlıkta keşfedilen ürün ve sonuçtur. Yani insanın herhangi bir şeyle kurduğu bu dolaysız ilişkiden çıkardığı anlamdır (Gadamer 1975: 55-56; Gadamer 2008: 83-84).

Gadamer'e göre bu ilişkiden çıkarılan anlam *değişmeyen bir sonuç* değildir. Tecrübenin anlamı, bir "ben"e aittir ve onun hayatının tümüyle ilişkilidir. "Ben", yaşamaya devam ettiği müddetçe, bu anlam da her defasında yeniden üretilir. Tam bu noktada Gadamer, Nietzsche'den yaptığı bir alıntı ile konuya açıklık getirir: "Her tecrübe derin insanlarda çok uzun süre yaşamaya devam eder." Yani tecrübenin anlamı, hemen unutulamaz ve söylemekle tüketilemez. Bu anlam, kişi ile yaşamaya devam eder ve zaman içerisinde yeni anlamlara kaynaklık eder. Burada söz konusu olan şey, tek bir tecrübe ile tüm hayat arasındaki parça bütün ilişkisidir. Her tecrübe kendi içinde anlamlı bir parça olmakla birlikte kişinin bütün hayatıyla bağlantılıdır ve bu bağlantılar da diyalektik bir hareket içerisindeyler. Hayat devam ettikçe, kişi parçadan bütüne- bütünden parçaya bu bağlantıları yeniden kurar. İşte her an kurulmakta olan bu yeni bağlantılar sayesinde, eski tek bir tecrübeden çok sayıda anlam üretmek mümkün hale gelir. Bu bağlamda Gadamer, her tecrübenin tıpkı bir *macera* gibi olduğunu söyler. Macera insanın hayatının

tümünden bağımsız bir parça değildir. Bununla birlikte maceranın, insanın gündelik akışını kesintiye uğrattığı da bir gerçektir. Tam bu kesinti anında insan, o macera ile eş zamanlı olarak yeni bağlantılar kurar ve hayatına daha zengin ve olgun biri olarak devam eder. Benzer şekilde her tecrübe, bir yandan hayatın sürekliliğini kesintiye uğratar, bir yandan da hayata dair yeni anlamlar bulmaya olanak sağlar (Gadamer 1975: 59-60; Gadamer 2008: 91-96).

Görüldüğü üzere hem Dewey hem de Gadamer, tecrübenin insanın herhangi bir şey ile doğrudan temasından ve etkileşiminden çıkardığı anlamlı sonuç olduğu konusunda hemfikirdirler. Gadamer'in işaret ettiği gibi tecrübeden çıkarılan bu anlamın sabit kalmayarak hayatla beraber sürekli değişmesi, tecrübe eden kişinin de değişmesi ve dönüşmesini beraberinde getirir. Diğer bir deyişle, kişi değişip dönüştükçe tecrübelerinden çıkardığı anlamlar da farklılaşır. Bu anlamlar farklılaştıkça da -dairenel bir döngü gibi- kişinin kendisi de değişip dönüşür.

Dewey, insanla çevresi arasında meydana gelen etkileşimin- en azından etkileşimdeki çevresel unsurların- düzenlenmesi yoluyla eğitici tecrübeler oluşturmanın mümkün olduğuna işaret eder (Dewey 1938: 42-47). Oysa Gadamer, tecrübe bahsinde *oluşturmacı* değil *tarihselcidir*. Ona göre tecrübe, tam anlamıyla planlanamaz ve kontrol altına alınamaz. Tecrübe bazen kaçınılmaz olarak insanın başına gelir ve ondan kaçmak mümkün olmayabilir (Gadamer 1975: 316-317; Gadamer 2009: 128-129). Dolayısıyla Dewey, eğitici tecrübeler yoluyla insanoğlu için istendik bir dönüşüm oluşturmayı hedeflerken; Gadamer, tecrübelerin planlamaz oluşundan hareketle bunun mümkün olmadığını ima eder. Beklenmedik tecrübelerinin sonunda insan neye dönüşeceğini kestiremez.

İki filozof arasındaki bu farklılığa ek olarak Dewey, tecrübede *alışkanlık* ve *bilginin fonksiyonu* konusunu irdelerken; Gadamer, tecrübedeki *doğrulamadan* ziyade *yanlışlamaya* ve bu yanlışlamada içkin olan *açıklığa* dikkat çekmektedir. Bu meseleyi izah etmek için bir sonraki kısımda “doğrulama ve yanlışlama olarak tecrübe” konusu ele alınacaktır.

3. Doğrulama ve Yanırlama Olarak Tecrübe

Dewey'e göre her tecrübenin iki ilkesi vardır. Bunlar, etkileşim ve devamlılık ilkeleridir. Etkileşim ilkesi, her tecrübenin insanın öznel koşullarıyla dış dünyanın nesnel koşullarının etkileşimiyle meydana geldiği anlamına gelir. Devamlılık ilkesi ise her tecrübenin öncekilerden bir şeyler alması ve sonrakilerin niteliğini değiştirmesini ifade eder (Dewey 1938: 35-42). Bu ilke, tecrübede hem benzerliği (doğrulama) hem de farklılığı (yanırlamayı) varsayar. Daha açık bir ifadeyle, bir tecrübe, kendinden önceki tecrübelerin izini taşıdığı gibi kendinden sonraki tecrübelerin niteliğini değiştirme ve dönüştürme potansiyeline de sahiptir.

Tecrübede benzerliği ve farklılığı doğuran etkenler nelerdir? Dewey'e göre tecrübede benzerliği sağlayan şey, *alışkanlık*; farklılığı doğuran şey ise *bilgidir*. Alışkanlığın tecrübedeki işlevi, "bir tecrübeyi daha sonraki tecrübelerde kullanabilir yapmaktır". Bilginin işlevi ise, "bir tecrübeyi başka tecrübelerde 'serbestçe' kullanabilir yapmaktır". Buradaki 'serbestçe' ifadesine dikkat etmek gerekir, zira bu ifade, alışkanlık ve bilgi arasındaki farka işaret etmektedir. Görüldüğü üzere hem alışkanlığın hem de bilginin tecrübedeki işlevi, bir tecrübeyi başka tecrübelerde kullanabilir yapmaktır. Fakat bilgi bu işlevini 'serbestçe' yapar. 'Serbestçe' yapmak demek, değişen koşullara uygun şekilde birçok seçenek arasından seçim yapabilmek demektir. Oysa alışkanlık, tecrübede daima benzerliği varsayar. Tecrübelerdeki değişim ve dönüşümü sağlayan şey, yeni bir bilgidir (Dewey 1954: 395-396).

Dewey'in tecrübeye dair bu düşüncelerinden yola çıkarak şunu söylemek mümkündür: Benzer tecrübe dizisine sahip olmak, alışkanlıkların devam ettiğini ve önceki tecrübelerin doğrulandığını gösterir. Bu benzerlik ve doğrulama zincirini kıran şey, yeni bir bilgidir. Yeni bilgi, önceki tecrübelerin sonucu olan düşüncelerin doğruluğunu sorgular ve onları yanırlama yönünde bir eğilimin doğmasına öncülük eder.

Tecrübenin doğrulama veya yanlışlama içermesi konusunda Gadamer'in ne düşündüğüne bakacak olursak, ona göre sürekli doğrulanmış olma tecrübenin doğasının bir parçasıdır. Sürekli doğrulama ise, sadece tekrarlarla mümkündür. Oysa tekrarlanarak doğrulanan bir tecrübe, yeni bir tecrübe değildir. Ancak beklenmeyen ve önceki tecrübelerle benzemeyen tecrübe, sahibi için yeni bir tecrübedir. Hakiki tecrübe, önceki tecrübeleri doğrulamayan hatta yanlışlayan tecrübedir. Bu tecrübe, daima negatif bir süreci barındırır. Yani önceki sahte genellemeleri çürütür veya red eder. Zira bir konuda yeni bir tecrübe yaşamak, o konu hakkında ufak bir düzeltme yapmak anlamına gelmez, aksine o konuda daha önce yanlış düşündüğümüz anlamına gelir. Dolayısıyla hakiki tecrübe daima sınırlı bir çürütmeyi veya reddi içerir. Kişi bu reddedişi başardığında artık yeni bir tecrübe sahibi olur. Bu yeni tecrübe sayesinde insanın bilinci kendine döner ve insan yeni bir ufuk kazanır (Gadamer 1975: 316-317; Gadamer 2009: 128-129).

Peki, insanın yeni bir ufuk kazanması neyi değiştirir? İnsanın geçmiş yaşantılarını ve gelecek tecrübelerini nasıl etkiler? Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, geçmişte yaşananları değiştirmek mümkün değil fakat geçmiş yaşantılardan üretilmiş eski anlamlar, yeni bir ufuk ile yeniden yorumlanarak değişebilir. Böylelikle tarihsel olarak olmuş bitmiş bir hadise, bilincin yeni ufuk içerisindeki ileri-geri hareketleri (diyalektik hareketleri) sayesinde ona yüklenen eski anlamlar terk edilebilir ve ondan yeni anlamlar çıkarılabilir. Her yeni anlam ise yeni bir tecrübeye yönelimi ima eder ve yeni tecrübeler için açık bir alan sunar. Tam da bu nedenle, Gadamer'e göre *tecrübeli kişi* herşeyi bilen ya da herhangi birinden daha fazla şey bilen demek değil, aksine çok fazla tecrübeye sahip olduğundan yeni tecrübelerle açık olan kişidir. Diğer bir ifadeyle gerçek manada *tecrübe*, herhangi bir şey hakkında kesin bilgilenmeden ziyade, insanın beklentilerini karşılamayan şeyleri bizzat yaşamasını ve bu yaşanmışlıktan dolayı yeni tecrübelerle açık olmasını ifade eder (Gadamer 1975: 317-319; Gadamer 2009: 2/ 129-132).

İki filozofu karşılaştırmak gerekirse, Dewey, insanın alışkanlıklarla süregelen benzer tecrübe halkasını bozan şeyin *bilgi* olduğunu belirtirken; Gadamer, tecrübenin herhangi bir konuda bilgi sahibi olmakla ilgili olmadığını aksine onun insanın beklentilerini karşılamayan yaşantılarla ilgili olduğunu söyler. Gadamer'e göre insanı yeni tecrübelerle yönelten şey, bu yaşantıların sonunda eriştiği ufuktur. Bu yeni ufuk ile kişi, geçmiş tecrübeleri yeniden anlamlandırabileceği gelecekteki yeni tecrübeler için de bir açıklık kazanır. Sonuç olarak Dewey ve Gadamer, tecrübenin ilkeleri olarak farklı hususları öne çıkarırlar da her ikisi de tecrübenin insanın değişim ve dönüşümünde işlevsel olduğu konusunda benzer fikirlere sahiptirler.

4. Eğitimsel Bir Olgu Olarak Tecrübe

Daha önce değinildiği üzere Dewey'e göre tecrübe, insanın öznel koşulları ile çevrenin nesnel koşulları arasındaki etkileşimin bir sonucu olarak meydana gelir. İnsanın öznel koşullarını değiştirmek mümkün olmadığına göre yapılması gereken, çevrenin koşullarını değiştirmek suretiyle *eğitici tecrübelerin* oluşumunu sağlamaktır. Çevrenin nesnel koşulları, kişinin eğitim-öğretim gördüğü sınıf ve okul ortamları olabildiği gibi içinde yaşadığı toplumun koşulları da olabilir. Ona göre bu koşullar, kişinin ilgi ve ihtiyaçlarına göre düzenlendiğinde bu ortamlarda meydana gelen tecrübelerin *eğitimsel bir değeri* olur (Dewey 1938: 42-47).

Dewey'in bu görüşünden hareketle, onun eğitim bahsinde *oluşturmacı* ve *deneysel* bir yaklaşıma sahip olduğu söylenebilir. Zira onun bu yaklaşımında insanın tecrübelerini bir deneyi düzenler gibi oluşturmak ve kontrol etmek önem arz eder. Söz gelimi, tecrübeye etkili olan nesnel koşulların ayarlanması suretiyle eğitici tecrübeler yaratmanın mümkün olduğu savunulur. Böylelikle eğitici tecrübelerle sahip istedik insanların yetişmesi sağlanabilir. Bu yaklaşımda doğa bilimlerinin deney olgusunun insanın eğitiminde işe koşulduğu görülebilir. Dahası

her şeyi akıl, mantık ve deney bakış açısıyla yorumlayan Aydınlanmacı düşüncenin etkilerine de rastlanabilir.

Gadamer'e bakıldığında ise onun bu konuda *tarihselci* bir yaklaşım sergilediği söylenebilir. Ona göre insan, bir geleneğin içine fırlatılmıştır ve bilinci tarihsel hadiselerin etkisi altındadır. Bu nedenle geleneğin ve tarihsel olayların, insan hayatı üzerindeki etkilerini yok saymak mümkün değildir (Gadamer 1972: 238). Geçmişten gelen bu etkilerle birlikte insan, beklenmedik ve kaçınılmaz bir şekilde bazı hadiselerle karşılaşır. Daha açık bir deyişle, insan içinde yaşadığı geleneğin ve tarihsel olayların etkilerine maruz kaldığı gibi öngörülemez şekilde bazı tecrübeler de maruz kalır. Dolayısıyla insani tecrübe, planlanamaz ve kontrol altına alınamaz, o beklentilere karşı hareket eden bir şeydir (Gadamer 1975: 315-319; Gadamer 2009: 126-132).

Bu konuda Gadamer'in Dewey'den farklı düşündüğünü söylemek mümkündür zira Dewey, eğitici tecrübeleri oluşturmanın öneminden söz ederken; Gadamer, hakiki tecrübenin planlanamaz oluşuna ve beklenmedik bir şekilde gerçekleşmesine dikkat çekmektedir.

Gadamer'e göre beklenmedik tecrübelerin başa gelmesinin ardından insanın yaşadığı hayal kırıklığının eğitici bir yönü vardır. Bu tecrübeler çoğu zaman beklentilerin karşılanmamasından doğan hayal kırıklıklarını içerdiği için insana acı verir. Fakat "acı çekerek öğrenme" denilen hadise de tam olarak bu sırada gerçekleşir. "Acı çekerek öğrenme" sadece *acı çekerek bilgeleşme* anlamına gelmez, daha çok *insanın acı çekerek Tanrı karşısında sınırlı bir varlık olduğunu derinden kavraması* anlamına gelir. Diğer bir deyişle insanın acı çekerek öğrendiği şey, onu Tanrı'dan ayıran insani sınırlılığını idraktır. Bu idrak ile kişi, geçmişin ve geleceğin efendisi olmadığını bilir. Kendi öngörüsünün ve planlarının her zaman işlemeyeceğini anlar. Kendi gücünün ve aklının sınırlarını keşfederek en nihayetinde sınırlı bir varlık olduğunu fark eder (Gadamer 1975: 319-320; Gadamer 2009: 132-134). Görüldüğü üzere Gadamer, acı bir tecrübenin insana her

açıdan kendi sınırlılığını idrak etmede önemli bir rolü olduğunu vurgular. Onun düşüncesinde *tecrübeden öğrenme*, insanın kendisiyle yüzleştiği varoluşsal bir sancıyı içerir.

Dewey, pragmatik bir yaklaşımla *tecrübeden öğrenmeyi*, “bir tecrübeye işe yarayan bir şeyin, daha sonraki bir durumun zorluklarıyla başa çıkmakta kullanılması” olarak tarif eder (Dewey 1954: 53). Ona göre insan tecrübe ile birçok zorluğun üstesinden gelebilir, hatta doğayı ve çevreyi de kendine göre düzenleyebilir. Bu bakış açısında tecrübe, insanın sınırlılığının değil aklının ve özgürlüğünün simgesidir. İnsan, tecrübeye kullandığı aklıyla onu sınırlayan eskimiş geleneklerin ve alışkanlıkların prangalarından kurtularak ilerleme yolunda özgürleşir. Diğer bir ifadeyle onun düşüncesinde tecrübe, insanı geçmişe bağlılıktan uzaklaştırarak onu ilerleten ve özgürleştiren bir güçtür (Dewey 1920: 84-96). İnsanın dönüşmesini sağlayan şey, tecrübenin kalitesidir (Dewey 1954: 89).

Dewey ve Gadamer'in bu görüşlerinden hareketle, onların tecrübe bahsinde oldukça farklı düşündüklerini söylemek mümkün fakat her ikisinin de hemfikir oldukları nokta, tecrübenin insanın değişimi ve dönüşümüne olanak tanıyarak, onu olduğu yerden farklı bir yere taşınmasıdır. İster Dewey'in belirttiği şekilde isterse de Gadamer'in çizdiği istikamet doğrultusunda olsun her halükârda tecrübenin, insanı değişim ve dönüşüme sevk ettiği söylenebilir. İnsanın tecrübeyle değişim ve dönüşümü söz konusu olduğunda iki filozofun eğitim anlayışlarını da izah etmek gerekir. Zira onların eğitim anlayışları, tecrübe anlayışlarıyla doğrudan bağlantılıdır.

Dewey'e göre eğitim, sürekli olarak bir gelişme halinde olmaktır (Dewey 1938: 36). Bununla birlikte eğitim, tecrübenin sürekli yeniden yapılandırılmasıdır (Dewey 1954: 89). Diğer bir ifadeyle eğitim hem gelişmenin kendisidir hem de sonraki tecrübeleri düzenleyerek veya yeniden yapılandırarak onları yönlendirendir. Tabiri caizse eğitim hem yolda olmaktır hem de yoldaki

tecrübelerden hareketle yolun gidişatını belirlemektir. Dolayısıyla Dewey'in düşüncesinde eğitim, insanın tecrübelerinden ve onun dönüşümünden bağımsız bir şey değildir. İnsanın tecrübe ederek değişmesi ve dönüşmesi, eğitimin ta kendisidir.

Gadamer'e bakıldığında ise o eğitimi, *Bildung* kavramı ile ilişkilendirerek açıklar. Ona göre Bildung, insanın içsel gelişim sürecinden doğan sürekli bir oluş(um) halidir. Diğer bir ifadeyle Bildung, insanın öğrendikleri ve yaptıklarıyla (tecrübeleriyle) kendine şekil vermesi demektir (Gadamer 1975: 10-12; Gadamer 2008: 12-15). Bu anlamıyla Bildung, insanın kültür yoluyla değişerek ve dönüşerek kendini şekillendirmesini, dolayısıyla eğitmesini ifade eder. Bu bağlamda, ona göre hakiki eğitimci, kişinin kendisidir. Eğitimci olarak nitelendirdiğimiz diğer kişiler (anne-baba ve öğretmenler vb.) ise bu eğitim sürecine mütevazı rolleriyle sadece katkı sağlarlar. Hakikatte eğitim, daima bir öz eğitimidir (Gadamer 2001: 529-530).

Peki, öz eğitim adı verilen bu kendini eğitme hadisesi nasıl olacaktır? Gadamer'e göre kendini eğitme, en iyi şekilde, diğer insanlarla yaşanan informel diyalektik tecrübeler yoluyla olur. Bu iddiasını desteklemek için insanların yabancı bir dili öğrenme sürecini örnek verir. Ona göre yabancı bir dili öğrenirken, en iyi metot, formel uygulamalardan ziyade, diyalog yapmaktır. Diyalogda ise muhatabın sorusunu anlamak ve uygun cevaplar vermek, oldukça önem arz eder. Bunun için de kişi ciddi bir çaba harcamalıdır. Benzer şekilde öz eğitim sürecinde de kişi, öteki insanlarla informel diyalektik tecrübeler yaşayarak onları anlamaya çalışır ve bunun için çabalar. Böylelikle kendine dönerek kendini daha iyi anlar ve eğitir (Gadamer 2001: 533-537). Görüldüğü üzere Gadamer, eğitim sürecinde kişinin kendine şekil vermesinden ve bu şekil vermede öteki insanlarla yaşanan informel diyalektik tecrübelerin öneminden söz etmektedir.

Dewey ise yaşamı, tüm tecrübelerin toplamı olarak görmekte ve bu tecrübelerin bir sonraki nesle aktarımının gerekli olduğunu belirtmektedir. Ona göre bu aktarım da informel ve formel eğitim aracılığıyla yapılır. Informel eğitim,

tesadüfi ve doğal olarak gerçekleşirken, birçok alanda meydana gelen gelişmeler nedeniyle bu aktarımın daha sistemli yapılması ihtiyacı doğmuş ve formel eğitim ortaya çıkmıştır. Ancak bu durum beraberinde yeni sorunlar getirmiştir. Formel eğitimdeki sorunlardan biri, hayattan kopuk bilgilerin bir rutin çerçevesinde öğrencilere aktarılmasıdır. Bu durumda yapılması gereken şey, informel ve formel eğitim türleri arasındaki dengeyi sağlayacak bir yöntemin bulunmasıdır (Dewey 1954: 1-11). Görüldüğü gibi Dewey, informel eğitimin doğallığını kabul etmekle birlikte iki eğitim türü arasında bir dengenin kurulması gerektiğinden bahsetmektedir. Bununla birlikte Dewey'in eğitim düşüncesinde öne çıkan hususun, formel eğitimin nesnel ve bilimsel bir metot çerçevesinde yapılması gerektiği yönünde olduğu söylenebilir (Dewey 1975: 200).

Öte yandan Gadamer, formel bir eğitimin gerçekleştiği üniversitelerde bile informel bir eğitim tarzına yönelik çeşitli önerilerde bulunmaktadır (Gadamer 1992: 47-59). Bu önerilerinden ve yukarıda belirtilen fikirlerinden, onun insanın eğitiminde formel uygulamalardan ziyade informel bir eğitim tarzına daha çok önem verdiği söylenebilir. Aralarındaki bu farklılıkla beraber, her iki filozofa göre *de eğitim, insanın çeşitli tecrübelerle dönüşmesini içerir.*

5. Kutsal'la İlişki Olarak Dinî Tecrübe

Dinî tecrübe, din felsefesi alanında, "Tanrı'nın doğrudan tecrübe edilerek bilinmesi, anlaşılması ve hissedilmesi" olarak tanımlanmaktadır (Topaloğlu 2001: 174) Bu anlamıyla dinî tecrübenin Tanrı'nın varlığına delil olup olmadığı sorunu epistemolojik bir çerçevede geniş bir şekilde tartışılmaktadır (Topaloğlu 2014: 225-227). Dinî tecrübenin epistemolojik açıdan nesnelliği tesis edilemezse de bundan onun önemsiz olduğu sonucu çıkmamaktadır. Aksine bu tecrübe, dinî, ahlakî, felsefi, varoluşsal, psikolojik ve sosyolojik açıdan önem arz etmektedir. Bu önemine binaen dinî tecrübenin, indirgemeci bir yaklaşım sergilenmeksizin, daha

derin, bütüncül ve kapsamlı araştırmaları hak ettiği ifade edilmektedir (Tüzer 2006: 349-355).

Bu kısımda ilk olarak Dewey ve Gadamer'in din ve dinî tecrübeye dair fikirlerine yer verilecektir. İki filozofun dinî tecrübeye dair görüşlerinden hareketle bu tecrübenin de insanın dönüşümünde önemli bir imkân oluşundan ve bunun bir disiplin olarak Din Eğitimi için anlamından söz edilecektir.

Dewey'in din görüşünden başlamak gerekirse, bu konuda Aydınlanmacı düşüncenin tipik bir örneğini sergilediği söylenebilir. Ona göre dinin (religion) bir anlamı inanç demektir ve çok sayıda inanç vardır. İnançlar olarak dinler, sadece bilimle çatışmaz aynı zamanda birbiriyle de çatışır. Dinî (religious) olan ise insan tecrübesinin bir niteliği olup, varlığın veya varoluşun kendini gerçekleştirme yoludur. Bu manada Dewey'in din ile dinî olan arasında bir ayırım yaptığı görülür. Bu bakış açısı içerisinde onun, dinlere inançlar ve hatta dogmalar olarak bakarken, dinî tecrübeleri oldukça önemsemesi manidardır. Ona göre kurumsal dinler, sıklıkla insanların yaşamlarında dinî olanı tecrübe etmelerini önlemektedir. İnsanlar belirli bir dini reddettiklerinde yaşamlarında dinî olanın önemini de reddederler. Oysa kurumsal bir dini, red veya kabul etmek başka bir şey, dinî olanı tecrübe etmek başka bir şeydir. Dewey'e göre burada dinî tecrübelerin, hakikat olup olmadığı sorununu bir kenara bırakıp bu tecrübelerin insanların yaşamlarındaki etkilerine bakmak gerekir. Bu çerçevede dinî tecrübeler, bir bütün olarak benliği evrene göre ayarlama işlevini yerine getirirler, başka bir ifadeyle benliğin evrene adaptasyonunu sağlarlar (Alexander 2013: xxii-xxiii). Buradan yola çıkarak Dewey'in kurumsal dinlere sıcak bakmadığı ancak dinî tecrübeleri, kişinin evrene uyumunu sağlayarak insanın dönüşüm yolculuğunda önemli etkilere sahip olması nedeniyle olumlu olduğu söylenebilir.

Din konusunda Gadamer'e bakıldığında, onun ilk olarak insanlığın dine ihtiyaç duyup duymadığı sorununa cevap bulmaya çalıştığı görülür. Ona göre Aydınlanma düşüncesinin etkisiyle şekillenen çağdaş medeniyetin bu soruya

yanıtı, olumsuzdur yani insanlığın dine ihtiyacı yoktur. Ne var ki günümüzde yapılan araştırmalar, bilim çağında bile dinin insan yaşamı üzerinde etkileri olduğunu göstermektedir. Öyleyse durum sanıldığı kadar basit değildir. Bu bağlamda Gadamer, Aydınlanma düşüncesinin sübjektifliği olumsuzlayan ve her şeyin kanıtlanabilir (test edilebilir) olduğunu varsayan objektivist bakış açısını eleştirir. Ona göre bu bakış açısı, sübjektifliği sadece duygu kavramına özgü kılar ve bu kavramı de belirsiz bir şekilde çerçeveler. İşte bu durum, dini, iman edilen şeyin ispat edilip edilmeyeceği meselesine indirgemektedir. Hâlbuki dindeki iman kavramı, modernitenin bilimsel bakış açısıyla değerlendirilemez (Gadamer 1999: 119-126).

Gadamer'e göre Aydınlanma düşüncesi, dine ve imana tek yönlü ve ideolojik olarak yaklaşmaktadır. Bu düşünce dinin, birey ve toplum üzerindeki etkilerini yok saymakta ve insanın hayatta karşılaştığı bazı sorunlara verdiği yanıtları önemsememektedir. Oysa yapılması gereken şey, dine ve imana ilişkin hususların salt deneye ve gözleme dayalı araştırmalar ile anlaşılabilen iddiasını terk etmektir. Zira iman, *usun (logos)* aksine *mite (mythos)* ilişkin bir husustur. Mit ise, hakikatin kendisi olmayıp onun çok çeşitli görünülerinden sadece biridir. Mite ancak inanılır fakat her zaman kanıtlanmaya muhtaç değildir. Bu nedenle mite ilişkin bir husus olan imanın, bilimin objektivist bakış açısıyla değerlendirilmesi doğru değildir (Gadamer 1999: 123-127).

Anlaşıldığı üzere Gadamer dini ve imanı, hakikatin çok çeşitli görünülerinden biri olan ve kesinliğinin bilim tarafından onaylanmaya gerek olmadığı mite ilişkin bir husus olarak ele almaktadır. Bu konuda Dewey ve Gadamer arasında bir karşılaştırma yapıldığında, her iki düşünürün de dinin ve imanın ispata konu olmaması gerektiği konusunda hemfikir oldukları görülmektedir.

Dinî tecrübe konusunda Gadamer'e bakıldığında, onun derin tecrübelerle dinî bir motif kattığı görülmektedir. Ona göre derin tecrübelerin sonunda insanın

anladığı şey, Tanrı karşısında sınırlı bir varlık olduğu gerçeğidir (Gadamer 1975: 320; Gadamer 2009: 133-134). Buna ilaveten o, estetik tecrübede de dinî bir motif görür. Onun şu sözleri estetik ve dinî tecrübe arasında özel bir bağlantı kurduğu kanaatini uyandır: “Güzelin tecrübesi ve özellikle sanatta güzelin tecrübesi, nerede olursa olsun, potansiyel olarak, bütün ve kutsal bir düzenin çağrılmasıdır.” (Gadamer 1986: 32). Gadamer'in insanın derin tecrübelerini, en nihayetinde Tanrı ile olan ilişkisine bağlaması, estetik ve dinî tecrübe arasında özel bir ilişki varsayması, onun düşüncesinde dinî tecrübenin önemli bir yeri olduğunu gösterir. Görüldüğü kadarıyla onda dinî ve diğer tecrübeler içe içe bir görüntü arz etmektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi hem Dewey hem de Gadamer'e göre her tecrübenin diğer tecrübelerle bir iç ilişkisi bulunmaktadır. Bu bağlamda dinî tecrübeleri diğer tecrübelerden ayırmak, kategorik bir varsayım olup yaşamsal değildir. Konunun din eğitimi ilgilendiren tarafına gelecek olursak, din eğitimcileri insanın çeşitli tecrübelerini bir bütün olarak ele almalı ve bir faaliyet olarak din eğitiminin hedeflerini belirlerken bu bütünlüğü göz önünde bulundurmalıdır.

Din eğitimin hedefleri konusunda dünyada birçok yaklaşım vardır. Bunlardan biri de Deborah Court'un yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre din eğitiminin hedeflerinden biri de dinî tecrübeleri kapsayan spiritual hedefler olmalıdır. Bu hedefler doğrultusunda din eğitimi, insanların dinî tecrübeler yaşamalarını cesaretlendirmeli ve kolaylaştırmalıdır (Court 2013: 251). İnsanların dinî tecrübeleri üzerine yoğunlaşan bir diğer din eğitimi yaklaşımı ise David Hay tarafından dile getirilmiştir. O, “*Experiential Learning in Religious Education*” başlıklı yazısında, öğrencilerin dini tecrübelerinden yola çıkarak çoğulculuğa yönelik bir *farkındalık* oluşturmak için bazı önerilerde bulunmaktadır (Hay 2000: 70-87). Ne var ki bu yaklaşımda da, Court'un yaklaşımında olduğu gibi, öğrencilerin daha çok dini tecrübelerine yoğunlaşmaktadır. Oysa din eğitimcileri

dinî tecrübeleri önemsemekle beraber, diğer tecrübeleri de dikkate almalıdır. Zira, yukarıda da ifade edildiği gibi, tecrübeler döngüsel olarak birbirlerini etkiler. Bu açıdan bakıldığında insanın tecrübelerini birbiriyle ilintili olarak gören daha bütüncül bir yaklaşıma ihtiyaç vardır.

Din eğitiminde tecrübeler söz konusu olduğunda bütüncül bir yaklaşımın olması gerektiğini dile getirenler de vardır. Söz gelimi Willem L. Wardekker ve Siebren Miedema'nın birlikte kaleme aldıkları "*Identity, Cultural Change, and Religious Education*" adlı makalede Dewey'in yukarıda ifade ettiğimiz fikirlerine de atıf yapılarak dinî tecrübelerin insanın diğer tecrübelerini etkilediği, bu nedenle de dinî tecrübelerle insan hayatındaki diğer tecrübeler arasında mesafe koymanın doğru olmadığı vurgulanmaktadır. Buradan hareketle din eğitiminin sadece dinî tutum ve tecrübelerin kazanılmasına yönelik olmaması, insan hayatındaki diğer alanlarda da yaratıcı tecrübelerin yaşanması için fırsatlar sağlaması gerektiği belirtilmektedir (Wardekker & Miedema 2001: 76-87).

Özetlemek gerekirse, her iki filozofa göre de tecrübeler, insanın değişiminin ve dönüşümünün önemli imkânlarıdır. Dinî ve diğer tecrübeler arasında bir ilişkisellik olduğundan söz konusu bu imkânlar, dinî tecrübeler için de geçerlidir. O halde buradan Din Eğitimi disiplini için şöyle bir sonuç çıkarılabilir: Din Eğitimi, insanın dinî ve diğer tecrübeleri arasında bir ilişkisellik olduğunu kabul edip insanın tüm tecrübelerini bir bütün olarak değerlendirmeli ve tecrübelerin insanın değişimi ve dönüşümünde önemli imkânlara sahip olduğunu göz önünde bulundurmalıdır.

Sonuç

Bu çalışmada tecrübe kavramı, Amerikalı eğitim filozofu John Dewey ve Alman filozof Hans-Georg Gadamer'in görüşleri çerçevesinde ele alınmıştır. İki filozofun fikirlerinden hareketle tecrübenin insanın dönüşümü için bir imkân olduğu tezi ileri sürülmüştür. Dewey ve Gadamer, farklı felsefi geleneklerden

gelmeleri nedeniyle tecrübe kavramını farklı bağlamlarda ele almalarına karşın, her ikisi için de tecrübe, insanın kendisi dışındaki varlıklarla kurduğu etkileşimin/ dolaysız ilişkinin sonunda çıkardığı anlamdır. Bu anlamın hayatla birlikte sürekli değişmesi, tecrübe eden kişinin de değişmesi ve dönüşmesini beraberinde getirir. Bu manada tecrübe, insanın dönüşümü için bir imkândır. Bunun nasıl bir imkân olduğu daha açık bir şekilde tecrübenin ilkelerinde görülür.

Dewey, tecrübenin ilkeleri olarak *etkileşim* ve *devamlılıktan* söz eder. Etkileşim ilkesi, tecrübenin insanla çevresi arasındaki etkileşimden meydana gelmesini; devamlılık ilkesi ise tecrübenin kendinden öncekilerden izler taşıması ve sonrakilerin niteliğini değiştirebilmesini ifade eder. Son ilkeye göre tecrübe, hem benzerliği (doğrulama) hem de farklılığı (yanlışlamayı) içerir. Tecrübede benzerliği alışkanlık sağlar, farklılığı ise bilgi doğurur. Daha açık bir ifadeyle benzer tecrübe dizisine sahip olmak, alışkanlıkların devam edilmesiyle önceki tecrübelerin doğrulandığı anlamına gelir. Benzer tecrübe zincirini kıran şey, yeni bir bilgidir. Yeni bilgi, önceki tecrübelerden kaynaklanan fikirlerin doğruluğunu sorgular ve onları yanlışlamaya doğru yöneltir. İşte bu sorgulama süreci, aynı zamanda insanın önceki fikirlerini geride bırakarak yenilerine açık olmasını sağlar ve böylece kişinin dönüşmesinin bir imkânı olur.

Gadamer ise tecrübenin temel bir ilkesi olarak, onun daima negatif bir süreci barındırmasını öne çıkarır. Ona göre doğrulanmış olma, tecrübenin bir parçası olmakla birlikte yeni bir tecrübe, öncekilere benzemeyen ve beklenmedik bir şekilde insanın başına gelen tecrübedir. Yani hakiki tecrübe, önceki tecrübeleri çürütmeyi veya reddi içerir. Kişi bu reddediş ile birlikte yeni bir ufka erişir, artık eski tecrübelerine yeni anlamlar yükler ve yeni tecrübeler de açık hale gelir. Böylelikle kişi değişir ve dönüşür. Görüldüğü üzere Dewey ve Gadamer, tecrübenin ilkeleri olarak farklı hususları öne çıkarmalarına rağmen, her ikisi de tecrübenin insanın dönüşümünde etkili olduğu konusunda hemfikirdirler.

Dewey'e göre insanın tecrübe ederek değişip dönüşmesi, eğitimin ta kendisidir. Gadamer'e göre ise eğitim, insanın öğrendikleriyle ve yaptıklarıyla kendine şekil vermesi demektir. Bu kendine şekil vermede diğer insanlarla yaşanan informel diyalektik tecrübelerin önemi büyüktür. Fakat Dewey, insanın eğitimini formel bir çerçevede ve bilimsel yöntemlerle düzenlemekten söz etmekte ve ancak bu yolla istenilen şekilde insanların yetişebileceğini belirtmektedir. Oysa Gadamer, insanın eğitiminde informel uygulamaların daha etkili olduğunu vurgulamaktadır. Aslında Dewey ve Gadamer'in eğitime dair bu yaklaşımları, onların genel manadaki felsefeleriyle uyum arz etmektedir. Zira Dewey *oluşturmacı*, Gadamer ise *tarihselcidir*. Aralarındaki bu farklılığa rağmen, her iki filozofa göre de eğitim, insanın çeşitli tecrübeler yoluyla dönüşmesini içerir.

Son olarak din ve dinî tecrübe konularına gelindiğinde, Dewey ve Gadamer'in dinin insan yaşamındaki yeri konusunda farklı düşüncelerine rağmen ikisinin de din ve imanın ispata konu olmaması gerektiği konusunda hemfikir oldukları görülmektedir. Hemfikir oldukları bir diğer konu, dinî tecrübenin insan hayatına olan olumlu etkileridir. Buna ilaveten iki düşünür de her tecrübenin, diğer tecrübelerle ve hayatla bir iç ilişkisi olduğunu belirtir. Buradan yola çıkılarak dinî tecrübelerin diğer tecrübelerden yalıtılmaması gerektiği kanaatine varılabilir. O halde, tecrübeler, insanın dönüşümünün imkânları olarak kabul edilirken, dinî tecrübeleri bu imkânlardan saymamak doğru bir yaklaşım olamaz. Bunun Din Eğitimi disiplini için anlamı şu olabilir: Din eğitimcileri, insanın çeşitli tecrübelerini birbirlerinden ayırmaksızın bir bütün olarak dikkate almalı ve bir faaliyet olarak din eğitiminin hedeflerini belirlerken bu bütünlüğü göz önünde bulundurmalıdır.

Experience As an Opportunity for Transformation: The Perspectives of Dewey and Gadamer

Summary

Hatice FAKİOĞLU BAĞCI

Dr.

Istanbul Medeniyet University, Faculty of Educational Sciences, Basic Education, Istanbul, TR.

ORCID: 0000-0002-9901-3850

hatice.fakioglu@medeniyet.edu.tr

Introduction

Humans are beings who are able to change and transform in various ways through various means. One of these means is human experience. This study proposes that experience is an opportunity for human transformation based on how experience was conceived by the American educational philosopher John Dewey (1859-1952) and the German philosopher Hans-Georg Gadamer (1900-2002).

1. Dictionary Meanings of Experience

Experience is the meaning that a person extracts from interacting with something (Vergote 1997: 126-127). Put more clearly, the knowledge and conceptions that a person acquires as a result of one's direct relationship with a real thing give rise to experience (Hökelekli 2005: 123).

2. Experience as a Result of Interaction

According to Dewey, experience does not just concern how humans interact with their environment. In its real sense, experience is the meaningful result that humans derive from this interaction. Put more clearly, experience means understanding the extent and content of the interaction between humans and their environment (Dewey 1980: 43-44; Türer 2009: 43; Eroğlu 2011: 33-34).

Gadamer made a similar remark regarding experience. According to him, *Erlebnis* [experience] has two important features. The first is immediacy (i.e., being alive while something occurs). Stated more clearly, what is meant by the immediacy of experience is that humans are actively present and participating. In other words, the thing being experienced is experienced by the person themselves. In other words, experience is the meaning that humans extract from their immediate relationship with something (Gadamer 1975: 55-56; Gadamer 2008: 83-84).

As can be seen, Dewey and Gadamer agree upon experience being the meaningful result that humans extract from their immediate contact or interaction with something. This meaning that is derived from experience does not remain

constant and always changes throughout life. This brings about the change and transformation of the person who is experiencing it.

3. Experience as Verification and Falsification

According to Dewey (Dewey 1938: 35–42), experience has two principles: interaction and continuity. The principle of interaction means that every experience occurs through the interaction of the subjective conditions humans have with the objective conditions of the outside world. Meanwhile, the principle of continuity indicates that every experience takes something from previous experiences and changes the quality of later ones. This principle presupposes both similarity (confirmation) and difference (falsification) in experience.

According to Dewey (Dewey 1954: 395–396), what provides similarity in experience is habit, and what creates difference is knowledge. Based on Dewey's thoughts on experience, the following can be stated: Having a similar series of experiences shows that habits continue and previous experiences are confirmed. New information breaks this chain of similarity and verification, makes one question the accuracy of the thoughts that are the result of previous experiences, and leads to a tendency to falsify them.

When examining Gadamer's (Gadamer 1975: 316–317; Gadamer 2009: 128–129) thoughts about whether experience includes confirmation or falsification, according to him, experience is constantly validated by definition. Continuous verification is possible only through repetition. However, an experience that has been verified by repetition is not a new experience, while an experience that is unexpected and unlike previous experiences is a new experience for its owner. Genuine experience neither confirms previous experiences nor even falsifies them. This kind of experience always involves a negative process. Namely, it refutes or rejects previous false generalizations, because having a new experience regarding a subject does not mean making a small correction to that subject, On the contrary, it means that what one had thought about it previously was wrong. Thus, genuine experience always involves a limited refusal or denial. A person who succeeds in this rejection thus acquires a new experience. Thanks to this new experience, human consciousness turns inward, and one gains a new horizon.

To compare the two philosophers, Dewey stated the thing that disrupts a human's habitual circle of experience to be knowledge, whereas Gadamer held experience to be not about having knowledge about anything but to contrarily be about experiences that do not meet expectations. As a result, although Dewey and Gadamer highlighted different aspects as the principles of experience, they agreed that experience is functional in human change and transformation.

4. Experience as an Educational Phenomenon

According to Dewey (Dewey 1938: 42–47), experience occurs as a result of the interaction between the subjective conditions of humans and the objective conditions of the environment. Due to the impossibility of changing human beings' subjective conditions, one must ensure the creation of educational experiences by changing environmental conditions. The objective conditions of the environment might be a

classroom or school environments where a person is educated, or the conditions of the society in which one lives. According to Dewey, when these conditions are arranged according to one's interests and needs, the experiences that occur in these environments gain an educational value.

Based on this view of Dewey, one can say that he had a constructivist and experimental approach to education, because creating and controlling human experiences as if one is designing an experiment are important in his approach. For example, he argued that creating educational experiences is possible by adjusting the objective conditions that affect the experience. In this way, one can ensure that proper people are raised with educational experiences.

As for Gadamer (Gadamer 1972: 238), he exhibited a historicist approach to this issue. According to him, humans have been thrown into a tradition, and their consciousness is under the influence of historical events. For this reason, ignoring the effects of tradition and historical events on human life is impossible. Moreover, people encounter unexpected and inevitable events alongside these effects from the past (Gadamer 1975: 315-319; Gadamer 2009: 126-132).

According to Gadamer (Gadamer 1975: 319-320; Gadamer 2009: 132-134), an educational aspect is present in the disappointment a person experiences after unexpected experiences. These experiences are painful because they often involve disappointments resulting from unmet expectations. However, the phenomenon referred to as learning through suffering takes place exactly at this time. Learning through suffering does not simply mean gaining wisdom through suffering, but rather deeply realizing that, through suffering, one understands that they are a limited being before God. As can be seen, Gadamer emphasized painful experiences to have an important role in making people realize their own limitations.

Based on these views of Dewey and Gadamer, they can be said to have thought quite differently about experience. However, they did agree that experience allows people to change and transform and that experience transports people to a place different from where they are.

5. Religious Experience as a Relationship with the Sacred

To begin with Dewey's view of religion, one can say that he exhibited a typical example of Enlightenment thought in this regard. According to him, one meaning of religion is belief, and many beliefs exist. Religions as beliefs not only clash with science but also with each other. On the other hand, religiousness is a quality of human experience and is a way of being or existence realizing itself. In this sense, Dewey made a distinction between religion and religiousness. From this point of view, he noteworthyly attached great importance to religious experiences while viewing religions as beliefs and even dogmas. According to him, institutional religions often prevent people from experiencing what is religious in their lives. When people reject a particular religion, they also reject the importance of what is religious in their lives. However, rejecting or accepting an institutional religion and experiencing religiousness are different things. According to Dewey, the question of whether religious experiences are truth or not needs to be left aside; instead, the effects these experiences have on people's lives need to be looked at. In this framework, religious

experiences fulfill the function of adjusting the self in accord with the universe as a whole (Alexander 2013: xxii-xxiii). From this point of view, although Dewey did not take kindly to institutional religions, he did affirm religious experiences as having important effects on people's transformational journey by ensuring their harmony with the universe.

When one explores what Gadamer had to say on the subject of religion, he first tried to find an answer to the question of whether humanity needs religion or not. According to Gadamer (Gadamer 1999: 119-126), this question of modern civilization was shaped by the influence of Enlightenment thought. His answer was in the negative; namely, humanity does not need religion. However, recent research has shown religion to have effects on human life, even in the age of science. Thus, the situation is not as simple as it appears. In this context, Gadamer criticized the objectivist perspective of Enlightenment thought, which negates subjectivity and assumes everything to be testable. According to him, this perspective limits subjectivity to the concept of emotion and frames this concept ambiguously. This situation reduces religion to the issue of whether what is believed can be proven or not. However, the concept of faith in religion cannot be evaluated by the scientific understanding of modernity.

To compare Dewey and Gadamer on this subject, both thinkers agreed that religion and faith should not be an issue of proof.

Gadamer (Gadamer 1975: 320; Gadamer 2009: 133-134) added a religious motif to deep experiences. According to him, what a human understands at the end of deep experiences is the fact that one is a limited being before God. In addition, Gadamer (Gadamer 1986: 32) viewed a religious motif in aesthetic experience. That Gadamer associated human's deep experiences to their relationship with God and assumed a special relationship between aesthetic and religious experience shows the important place religious experience had in his thought. As seen, Gadamer believed religious and other experiences to be intertwined.

In summary, both Dewey and Gadamer stated every experience to have an internal relationship with other experiences. In this context, separating religious experiences from other experiences is a categorical assumption and not vital. When addressing religious education, religious educators should consider the various experiences of human beings as a whole and also take this integrity into consideration when determining the goals of religious education as an activity.

KAYNAKÇA | REFERENCES

- Alexander, T. M. (2013). Introduction. *A Common Faith* (John Dewey, pp. ix-xxxvi). New Haven: Yale University Press.
- Ayverdi, İ. (2005). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (1. Basım). İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- Cevizci, A. (2003). *Felsefe Terimleri Sözlüğü* (Gözden Geçirilmiş 2. Basım). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Cevizci, A. (2015). *Felsefe Sözlüğü* (5. Basım). İstanbul: Say Yayınları.
- Court, D. (2013). Religious Experience as an Aim of Religious Education. *British Journal of Religious Education*. 35 (3), 251-263. DOI: [10.1080/01416200.2012.750596](https://doi.org/10.1080/01416200.2012.750596).
- Çörtü, M. (2003). *Sarf-Nahiv Edatlar* (3. Basım). İstanbul: Marmara Üniv. İlahiyat Fak. Vakfı Yayınları.
- Dewey, J. (1980). *Art as Experience*. New York: A Perigee Book.
- Dewey, J. (1954). *Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education* (27th Edition). New York: The Macmillan Company.
- Dewey, J. (1938). *Experience and Education*. New York: Macmillan Publishing Company.
- Dewey, J. (1975). *Philosophy of Education (Problems of Men)*. New Jersey: Littlefield, Adams & Co.
- Dewey, J. (1920). *Reconstruction in Philosophy*. New York: Henry Holt and Company.
- Eroğlu, Ayşe (2011). John Dewey'de Deneyim ve Sanat [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Foulquiê, P. (1994). *Pedagoji Sözlüğü* (1. Basım) (çev. C. Karakaya). İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Gadamer, H. G. (2001). Education is Self-Education. *Journal of Philosophy of Education*, 35(4), 529-538. DOI: [10.1111/1467-9752.00243](https://doi.org/10.1111/1467-9752.00243).
- Gadamer, H. G. (1975). *Truth and Method*. New York: The Seabury Press.
- Gadamer, H. G. (2008). *Hakikat ve Yöntem, Cilt 1*. (çev. H. Arslan & İ. Yavuzcan). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Gadamer, H. G. (2009). *Hakikat ve Yöntem, Cilt 2*. (çev. H. Arslan & İ. Yavuzcan). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Gadamer, H. G. (1995). Hermeneutik (der. & çev. O. Bilen). *Hermeneutik (Yorumbilgisi) Üzerine Yazılar* (ss. 11-28). Ankara: Ark Yayınevi.
- Gadamer, H. G. (1999). Reflections on the Relation of Religion and Science (trans. J. Weinsheimer). *Hermeneutics, Religion, and Ethics* (pp. 119-127). New Haven: Yale University Press.
- Gadamer, H. G. (1977). On the Scope and Function of Hermeneutical Reflection (trans. David E. Linge). *Philosophical Hermeneutics* (ed. D. E. Linge, pp. 18-43). Berkeley: University of California Press.

Gadamer, H. G. (1972). The Continuity of History and Existential Moment. *Philosophy Today*, 16(3), 230-240. DOI: 10.5840/philtoday197216322.

Gadamer, H. G. (1992). The Idea of the University-Yesterday, Today, Tomorrow (trans. Lawrence Schmidt and Monica Reuss). *Hans-Georg Gadamer on Education, Poetry, and History*. (Ed. D. Misgeld and G. Nicholson, pp. 47-59). Albany: State of New York Press.

Gadamer, H. G. (1986). *The Relevance of the Beautiful and Other Essays* (trans. N. Walker). (Ed. R. Bernasconi). UK: Cambridge University Press.

Hay, D. (2000). The Religious Experience and Education Project: Experiential Learning in Religious Education. *Pedagogies of Religious Education* (ed. M. Grimmitt, pp. 70-87). Essex: McCrimmons.

Hökelekli, H. (2005). *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

İbn Manzûr. M. M. (ts.). *Lisânü'l-'Arab, Cilt 1*. Beyrut: Dâru Sadr.

Küçükalp, K. ve Cevizci, A. (2014). *Batı Düşüncesi -Felsefi Temeller-* (3. Basım). İstanbul: İSAM Yayınları.

Mutçalı, S. (1995). *El- Mucemu'l- Arabiyyü'l-Hadis (Arapça-Türkçe Sözlük)*. İstanbul: Dağarcık Yayınevi.

Noddings, N. (2017). *Eğitim Felsefesi* (çev. Raşit Çelik). Ankara: Nobel Yayınları.

Porter, S. E. & Robinson, J. C. (2011). *Hermeneutics: An Introduction to the Interpretive Theory*. Michigan / Cambridge: William B. Eerdmans Publishing Company.

Skirbekk, G. & Gilje, N. (2014). *Antik Yunan'dan Modern Döneme Felsefe Tarihi* (çev. E. Akbaş ve Ş. Mutlu). Ankara: Kesit Yayınları.

Topaloğlu, A. (2001). *Teizm ya da Ateizm: Tanrıtanımazlığın Felsefi Boyutları*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Topaloğlu, A. (2014). *Filozofların Tanrısı-Teistik Perspektif*. İstanbul: Ufuk Yayınları.

Türer, Celal (2009). *Pragmatist Estetik (John Dewey'in Sanat Felsefesi)*. Kayseri: Laçın Yayınları.

Tüzer, A. (2006). *Dinî Tecrübe ve Mistisizm-Felsefi Bir Yaklaşım-*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Vergote, A. (1997). *Religion, Belief and Unbelief (A Psychological Study)*. Amsterdam-Atlanta, GA: Leuven University Press.

Wardekker, W. L. & Miedema, S. (2001). Identity, Cultural Change, and Religious Education. *British Journal of Religious Education*, 23 (2), 76-87. DOI: [10.1080/0141620010230202](https://doi.org/10.1080/0141620010230202).

Zebidi, M. M. (1975). *Tâcü'l-Arûs min Cevâhiri'l Kâmûs, Cilt 2*. (thk. İbrahim Terzi). Beyrut: Dâru İhyait-Türasi'l- Arabi.